

THIJS KUIKEN OVER DE VOGELGRIEP

Miljoenen mensen zouden het slachtoffer kunnen worden

Eric Schoones

De hoogpathogene (ziekmakende) vogelgriep die vooral in de industriële pluimveesector wereldwijd miljoenen slachtoffers maakt en onbeheersbaar lijkt te zijn geworden, vormt bovendien een bedreiging voor wilde vogels en zoogdieren. Ook zijn de afgelopen twintig jaar zo'n duizend gevallen beschreven waarbij de besmetting op de mens is overgegaan, met vaak fatale gevolgen. Ondertussen waarschuwt de Wereldgezondheidsorganisatie en wint minister Kuipers opnieuw advies in over de vogelgriep. Hoe reëel is het gevaar dat de vogelgriep een rol gaat spelen in de uitbraak van een volgende pandemie? We vroegen het aan viroloog Thijs Kuiken, hoogleraar Vergelijkende Pathologie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

Op 31 mei jl. zette hij in de jaarlijkse Victor Westhofflezing aan de Radboud Universiteit Nijmegen de feiten nog eens op een rij.¹ Om te beginnen de uitzonderlijke veedichtheid in ons land. Met nu rond de 100 miljoen pluimveedieren, 12 miljoen varkens, 3,8 miljoen runderen en nog eens 500.000 schapen en 500.000 geiten, kent Nederland verreweg de hoogste veedichtheid van Europa, met vier tot zes keer meer dieren per hectare landbouwgrond dan het Europese gemiddelde.

Thijs Kuiken is er duidelijk over: 'Met zoveel dieren zo dicht op elkaar is de kans op besmettelijke infectieziekten duidelijk groter dan bij een meer extensieve veehouderij en de vogelgriep is één van de belangrijkste onderliggende oorzaken van een uitbraak van pandemische omvang. Het risico op zo'n uitbraak is reëel.

Veel mensen realiseren zich die uitzonderlijke veedichtheid in Nederland niet. Al heel lang kent ons land een systeem van intensieve veehouderij; reeds in de achttiende eeuw werd er vlees geleverd aan grote steden, ook in het buitenland. Vooral sinds de jaren zestig is het aantal dieren nog exponentieel gestegen, o.a. door de toegenomen goedkope import van graanvervangers zoals soja, wat resulteerde in een sterk verhoogde productie van veevoer. Bovendien stimuleerde de overheid en de veevoerindustrie zelf de schaalvergroting van met name pluimvee- en varkenshouderijen.'

Een curieuze combinatie van boerentradities en Hollandse handelsgeest?

'Dat zou je kunnen zeggen en met zwaarwegende gevolgen, want zonder grootschalige veeteelt zou er geen hoogpathogene vogelgriep zijn die zich bovendien gemakkelijk kan uitbreiden. Een mutatie kan altijd optreden, maar die krijgt pas

¹ Voor links zie www.faanabescherming.nl/argus2023-1

Erasmus MC

Thijs Kuiken, geboren in Hong Kong, was altijd al geïnteresseerd in de natuur. Hij studeerde in 1988 af als dierenarts in Utrecht en promoveerde in 1998 aan de Universiteit van Saskatchewan op pseudovogelpest bij aalscholvers in de bossen van Noord-Canada. Hij kwalificeerde zich in 2002 als specialist in pathologie bij het American College of Veterinary Pathologists. Hij is hoogleraar Vergelijkende Pathologie aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam en verbonden aan het Erasmus MC doet hij al jaren onderzoek naar tal van virussen waaronder SARS, het hoogpathogene vogelgriepvirus H5N1 en het MERS-coronavirus. De huidige focus van zijn vakgroep is de pathogenese van verschillende opkomende en zoönotische virusinfecties bij mens en dier, de preventie van nieuwe virale pandemieën vanuit vleermuizen in combinatie met vleermuisbescherming, en de tweeledige rol van wilde watervogels als slachtoffer en drager van het zeer besmettelijke vogelgriepvirus.

de kans om geselecteerd te worden en zich te verspreiden in een intensief pluimveebedrijf, waar vaak duizenden soortgenoten dicht op elkaar leven. Bovendien zijn in Nederland de pluimveebedrijven geconcentreerd in de Gelderse Vallei en in Noord-Limburg, waardoor je zo'n uitbraak heel moeilijk nog onder controle kunt houden.'

Wordt dat gevaar wel voldoende onderkend?

'Niet overal, maar het besef groeit dat het hoogpathogene vogelgriepvirus sterk is geassocieerd met de intensieve veehouderij. Bij het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) is het zeker ook bekend, maar het is moeilijk om nieuw beleid te maken in een systeem waarin men altijd het financiële gewin op de eerste plaats heeft gezet.'

En dan zijn er nog de reactionaire krachten die juist de andere kant op werken. Zo is onlangs in de Gelderse staten een motie aangenomen die zegt dat in de kantine dagelijks vleesmaaltijden beschikbaar moeten zijn.

'Als je mensen het gevoel geeft dat ze geen persoonlijke keuze meer hebben in wat ze eten, wekt dat een zeer sterke tegenreactie op. Dat is ook

niet de manier om daarmee om te gaan, maar als je het vanuit een breder perspectief bekijkt is het belangrijk dat welgestelde mensen in rijke landen

minder vlees gaan eten. Dat zie je in alle rapporten over klimaat en biodiversiteit terug. Dat betekent evenwel niet dat we geen vlees meer mogen eten, maar wel minder.'

Ik hoorde recent dat voor de soja teelt, gebruikt voor veevoer, in de Amazone één voetbalveld per minuut wordt gekapt. Nederland is de tweede grootste importeur van soja. Er is duidelijk nood aan een systeemverandering.

'Ja, er zijn veel geluiden en initiatieven voor een ander voedselsysteem. We zitten volgens mij nu in de zgn. kantelfase, waarin activiteiten die een nieuw systeem inluiden worden opgeschaald en dan is het heel belangrijk om mensen mee te krijgen. Wanneer je ze in het harnas jaagt bereik je het tegenoverstelde. Ik ben zelf groot voorstander van informatie geven, argumenten waarmee mensen zelf keuzes kunnen maken. Ik denk dat de meeste mensen zich wel realiseren dat er grote veranderingen moeten plaatsvinden. Het risico van een pandemische griepuitbraak is één ding, maar er zijn vanuit het oogpunt van klimaat en biodiversiteit bijvoorbeeld nog zoveel meer

redenen om grote veranderingen in de veehouderij door te voeren. Dat wil niet zeggen dat in andere sectoren zoals de industrie en het transport bijvoorbeeld niets moet gebeuren, integendeel.'

Los daarvan kun je gewoon wachten op de volgende pandemie.

'Ja, in 1918, 1957, 1968 en 2009

Wilde eend en andere watervogels zijn zowel slachtoffer van het vogelgriepvirus als drager ervan.

hebben we onder de wereldbevolking een influenza pandemie gehad en het is dus niet zozeer de vraag of maar wanneer die pandemie weer komt en uit welke bron. Bij alle vorige influenza pandemieën maakte steeds het vogelgriepvirus onderdeel uit van de genetische basis van het virus. het is dan ook heel reëel dat het vogelgriepvirus opnieuw een rol zal spelen.'

Kokmeeuwen

Toen ging het niet om een hoogpathogeen, ziekmakend virus.

'Nee, dat is nieuw en daar zit met het huidige vogelgriepvirus de grootste bedreiging. Het is onzeker of het vogelgriepvirus zodanig muteert dat het besmettelijk wordt tussen mensen en dat die mutant de eigenschappen van een hoog sterftepercentage behoudt, maar het is een worst case scenario. Het is eerder waarschijnlijk dat een minder ziekmakende variant een grotere verspreiding zal kennen, eenvoudigweg omdat minder ziek geworden mensen meer anderen kunnen besmetten. Maar ook dan kunnen er nog altijd miljoenen mensen aan sterven omdat ze onvoldoende weerstand hebben tegen dit specifieke virus.'

Dat hebben we in feite met covid gezien.

'Inderdaad. Het actuele vogelgriepvirus H5N1 is één van de aftakkingen van één bepaalde variant van de A/goose/Guangdong-lijn, een hoogpathogeen virus dat in 1996 voor het eerst is vastgesteld in een commerciële ganzenhouderij in China. Van daaruit is het verder verspreid, eerst via pluimvee, en op een gegeven ogenblik via wilde vogels. Er zijn ongeveer duizend infecties bekend bij mensen, in ongeveer de helft van de gevallen met de dood tot gevolg. Van de besmette mensen zijn er maar weinig niet ernstig ziek geworden.'

Hoe is dat bij vogels?

'Dat is heel variabel, omdat we spreken over honderden verschillende vogelsoorten met allemaal hun specifieke eigenschappen en gevoeligheid voor het virus. Het is wetenschappelijk vastgesteld dat wilde eenden een bepaalde mate van weerstand ontwikkelen om de infectie te overleven. Vorig jaar hadden we in Nederland massale sterfte onder grote sterns, waardoor de populatie nu ongeveer gehalveerd is, maar de dieren die vorig jaar hebben overleefd, zijn nu waarschijnlijk beschermd omdat ze antistoffen hebben aangeemaakt. De kokmeeuw daarentegen was vorig jaar niet in de problemen, en juist die soort sterft nu in hoge mate.'

De zorgen over trekvogels die het virus meebrengen behoren alweer tot het verleden?

'Inderdaad, omdat het virus zich zodanig heeft aangepast dat het nu het hele jaar door in Nederland aanwezig is lijkt dat minder urgent, maar trekvogels kunnen altijd nog nieuwe varianten meebrengen.'

We hebben het uit de hand laten lopen?

'Zeker, al jaren geleden en dat is bijzonder jammer, want hier in Nederland met die hoge concentraties pluimvee, zijn de risico's extra groot en is de situatie bij besmettingen heel moeilijk onder controle te krijgen. Het ruimen van zeer

grote aantallen dieren is ethisch niet langer acceptabel en het helpt ook niet meer om het virus uit te roeien. Het non-vaccinatie beleid is onhoudbaar geworden, nu het virus hier permanent aanwezig is.'

U hebt twintig jaar geleden al opgeroepen tot vaccinatie van pluimvee.

'Dat klopt en nu is de urgentie heel hoog. We kunnen als Nederland besluiten te gaan vaccineren en met goede surveillance kan het vlees dan ook naar het buitenland verhandeld worden. Het argument dat vaccinatie de export zou belemmeren klopt wetenschappelijk niet; er moeten wel afspraken gemaakt worden tussen bedrijven die bij de handel betrokken zijn. Ik vind het bijzonder schrijnend en onacceptabel om miljoenen dieren te vernietigen terwijl we mogelijkheden hebben om de pluimveestapel te beschermen.

Daarbij blijft het risico dat er hier op een pluimveebedrijf een nieuwe variant van het virus ontstaat. Dat is hier in Nederland al eens gebeurd

Na de massale sterfte onder grote sterns vorig jaar, is nu de kokmeeuw het slachtoffer.

in 2003 en het verspreidde zich toen ook naar Duitsland en België. Daar waarschuw ik wel voor. Het verhaal is niet eenvoudig; je hebt te maken

met het huidige virus en alles wat daarmee samenhangt, maar ook met de mogelijk opkomst van een toekomstig hoogpathogeen virus- juist vanwege de gigantische pluimveestapel.'

Op verzoek van de Tweede Kamer hebt u twee jaar geleden met een groep experts onder leiding van Henk Bekeman advies gegeven over het verminderen van het risico van zoönose.²

'Ja met meer dan 70 belangrijke aanbevelingen, vooral: minder vogels per bedrijf en een grotere spreiding van de bedrijven.'

Is daar al iets mee gedaan?

'Die specifieke aanbevelingen zijn niet overgenomen, maar het ministerie van LNV heeft andere aanbevelingen gedeeltelijk omgezet in beleid; daar wordt aan gewerkt. [lachend] Maar het aantal kippen in Nederland is nog niet teruggebracht.'

² Voor links zie www.faunabescherming.nl/argus2023-1

Grote sterns

Misschien wordt er wel ooit een Outbreak Management Team voor de vogelgriep in het leven geroepen?

'Dat zou zomaar kunnen. De kansen dat het een keer misgaat zijn zoals gezegd zeer reëel. Uit onderzoek van o.a. mijn collega Ron Fouchier bleek een aantal jaren geleden dat vijf mutaties voldoende waren om het H5N1-virus gemakkelijk via de lucht overdraagbaar te maken tussen fretten onderling. Het was een controversieel onderzoek omdat het gevaarlijk zou zijn zo'n virus in een laboratorium te maken. Echter in hoog beveiligde laboratoria is de kans praktisch nihil dat het naar buiten komt, en het grote voordeel is dat je met die kennis gemakkelijker kunt vaststellen of een virus op weg is om pandemisch te worden.

En hoe is het gesteld met de Afrikaanse varkenspest en onze wilde zwijnen op de Hoge Veluwe?

'Dat is weliswaar een totaal andere ziekte die niets te maken heeft met de vogelgriep, maar het is wel net zoals vogelgriep een voorbeeld van hoe een ziekte door de handel in dieren en dierproducten terecht kan komen bij wilde dieren. Dat gebeurde met deze varkenspest in 2007, waarschijnlijk doordat een cruiseschip bij de Zwarte Zee tegen de regels in besmet keukenafval dumpte op een vuilnisbelt, waar het werd opgepikt door scharrelvarkens. Vervolgens is het virus gaan circuleren onder gedomesticeerde varkens en van daaruit heeft het zich door heel Europa verspreid, vooral ook in Midden- en Oost-Europa, waar veel wilde zwijnen zijn. Naar verwachting zal het ook de wilde zwijnen in Nederland bereiken en dan lopen ook varkens in de fokkerijen het risico om besmet te worden.'

Geen vrolijk scenario.

'Niet als je de onderliggende oorzaken kunt wegnemen! Belangrijk is dat we werken vanuit de One Health aanpak: een interdisciplinaire samenwerking waarbij we met maatregelen zowel de gezondheid van wilde dieren, vee als van mensen bevorderen. En niet van de ene groep ten koste van de andere.

We hebben nog niet gesproken over de overdracht van het vogelgriepvirus op zoogdieren.

Jaar na jaar blijven er slechtvalken doodgaan: omdat ze veel watervogels eten, die besmet zijn met vogelgriep.

Daarvan worden ook roofvogels zoals slechtvalken, aasetende vogels zoals buizerden, en carnivoren zoals vossen, steenmarters, otters en zeehonden, allemaal dieren boven in de voedselpiramide, het slachtoffer, omdat hun prooien geïnfecteerd zijn. Daarover maak ik me wel zorgen. Het is een verschrikkelijke ziekte met een ellendige dood tot gevolg.

Zo is in 2016 en 2017 naar schatting tussen de 10 en 40 procent van alle slechtvalken in Nederland gestorven aan de hoogpathogene vogelgriep en jaar na jaar blijven er slechtvalken doodgaan, omdat ze veel watervogels eten. Een ander voorbeeld is de Californische condor, waarvan er nog maar 500 over zijn. In de laatste maanden zijn er zo'n 20 gestorven aan de hoogpathogene vogelgriep en daarom is besloten om ze, waar mogelijk, te vaccineren. Dat lukt wel op het nest en omdat het om een klein aantal gaat is het ook praktisch haalbaar.'